

Újabb adatok a tűzikutyák magyarországi elterjedéséhez a késő bronzkorban

POLGÁR PÉTER

Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Soproni Múzeum
H-9400 Sopron, Fő tér 8. Hungary, e-mail: polgar.peter@gymmsmuzeum.hu

POLGÁR, P.: *New results to the distribution of the fire dogs during the Late Bronze Age in Hungary.*

Abstract: This paper presents fragments of two fire dogs turned up some years ago during the archaeological research on the Somogy county section of the M7 highway and is engaged shortly in the typological problems of these objects.

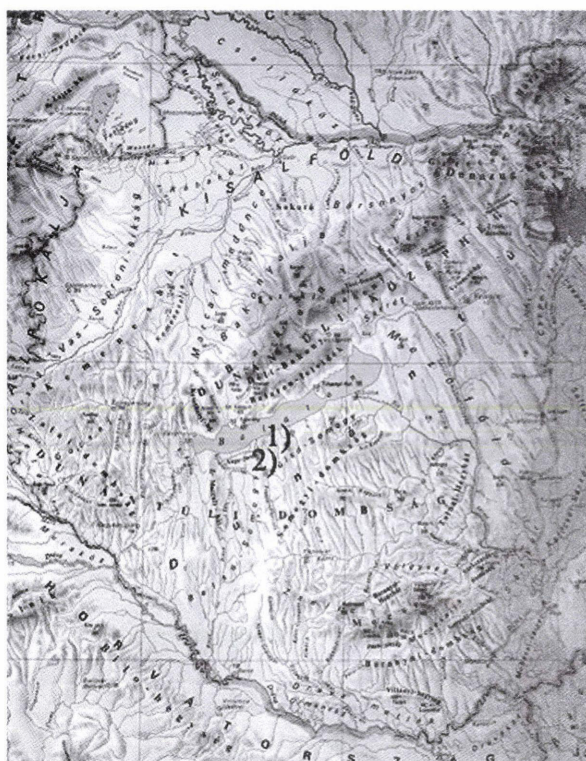
Keywords: fire dogs, typology, Late Bronze Age

Nagy László 1979-ben megjelent hiánypótló munkájában foglalta össze a vitatott funkciójú tűzikutyák és holdidolok kutatástörténetét és ismertette tipológiai rendszerbe foglalva az addig ismert hazai példányokat (NAGY 1979). Az alábbiakban bemutatásra kerülő újabb darabok az M7 autópálya Somogy megyei szakaszának építését megelőző feltárások során kerültek elő a késő bronzkori urnamezős kultúra két településén (1. ábra). Ismertetésükkel a Nagy által felvázolt elterjedési térkép (NAGY 1979, 61. XIX. t.) tovább bővül, ami tipokronológiai szempontból is jelentőséggel bír, mivel a példányainkat jellemző B1 típus a Dél–Dunántúlon a korábbiak során csak Lengyelen fordult elő.

Leírás

- 1) Balatonboglár – Berekre-dűlő (2. ábra 1. a-b.):
Töredék. Világosbarnára égetett, lesimított oldalú, felső sarka kis szarvakban végződik. Dísztetlen. Oldalán eredetileg valószínűleg három átfúrás lehetett, ebből kettő figyelhető meg részlegesen. A talprésze teljesen hiányzik. Sz: 2,5 -cm, kiszerk. H: 16 cm. Előkerülési helye: kerek gödör (objektumszám: 68.) Valószínűleg hulladékként. Lsz.: 7.1/68.2
- 2) Ordacsehi – Bugaszeg (2. ábra 2. a-b.):
Töredék. Világosbarnára égetett, oldalai enyhén benyomottak, tetején és rövidebb oldalán finom árkolás fut végig. Felső sarkai kis szarvakban végződnek. Talpa lábszerűen kialakított. Oldalán eredetileg valószínűleg három átfúrás (két kisebb és középen egy nagyobb) lehetett. Előkerülési helye: méhkas alakú tárolóverem (objektumszám: 10., stratigráfiai egység: 7.). Valószínűleg hulladékként. M: 9,4 cm; Sz: 3,2–4,8 cm, kiszerk. H: 25,9 cm. Lsz.: 151.3./7-10

A két töredék a Nagy László által felállított tipológia szerint tehát a B1 típusba sorolható, mely a kísérő leletanyag alapján is az urnamezős kultúra időszakához köthető. A berekre-dűlői település a kultúra idősebb, a bugaszegi pedig idősebb és klasszikus fázisára datálható. Szeretnék ugyanakkor néhány olyan szempontot is megemlíteni, melyek talán a funkció kérdésének megoldásához is közelebb visznek.

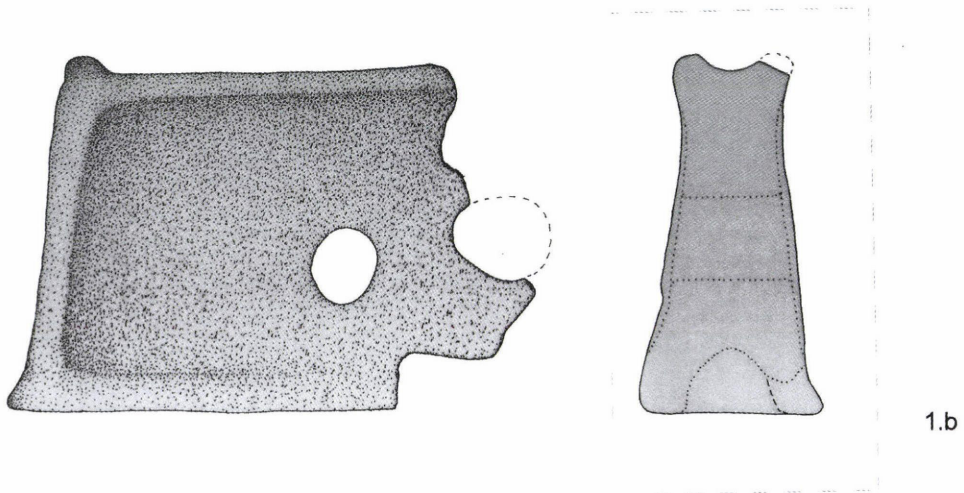

1. ábra: Balatonboglár – Berekre-dűlő és Ordacsehi – Bugaszeg lelőhelyek

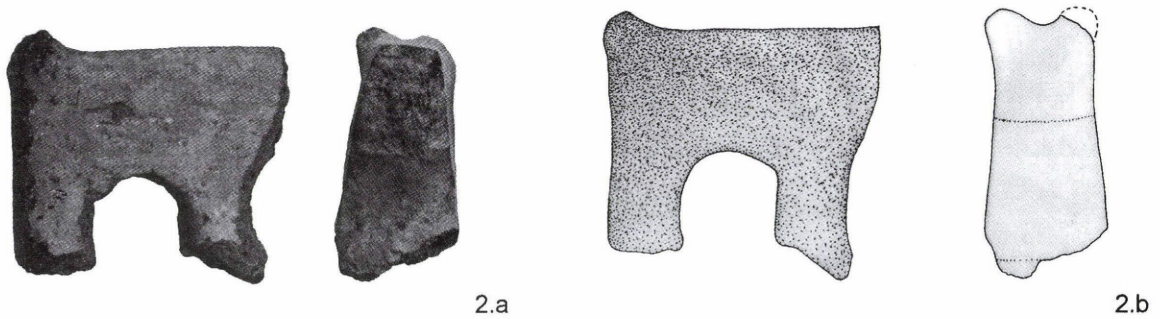
Az egyes darabok vizsgálatánál szembevetünk, hogy a Nagy által leírt „a tűzikutyákra általában jellemző nemesfémrúd-alakzathoz” hasonlító formájukon túl némelyikük talprésze lábszerűen végződik. Felmerül a kérdés, volt-e funkcionális szerepe az így kialakított talpnak, illetve meghatározó-e a tárgy típus fejlődésének időrendjében. Természetesen a legkézenfekvőbb magyarázatnak az tűnik, hogy a lábszerű kialakítás a tárgy stabilitását növelte meg, viszont miért volt erre szükség? A Helemba-szigeten feltárt 2. sz. házban két tűzikutyát is találtak, bár pontos lelőköri körülményeik nem ismertek. Mindkettő dísztett, ám csak a bordázott felületű talpát alakították ki az említett módon. Vagyis a funkció nagy valószínűséggel nem vonható összefüggésbe a dísztetéssel, amit alátámaszt például az is, hogy az Ordacsehi–bugaszegi, szintén dísztetlen darab talprésze is lábakban végződik. Elképzelhető természetesen, hogy a kétféle talpmegoldás tulajdonképpen párhuzamosan és egymástól függetlenül létezett, funkcióbeli különbség nélkül.

1.a

1.b

2.a

2.b

2. ábra: 1. a-b. A Balatonboglár – Berekre-dűlőn előkerült tűzikutya
2. a-b. Az Ordacsehi – Bugaszegen előkerült tűzikutya (fotó, rajz: Polgár Péter, M = 1:2)

Egy másik érdekes kérdés lehet az egyes tűzikutyákon megfigyelhető átfúrások, illetve áttörések, valamint a talpkialakítás viszonya. Általában megfigyelhető, hogy a kis átlukasztású példányoknál mind a lábszerű, mind az egyenesen levágott talp előfordul, míg a nagyobb átlukasztású, illetve áttört falú darabok talpa egyenesen levágott. Mivel dokumentálható funkcióbeli különbség nem ismert (bár véleményem szerint feltételezhető, így mint lehetőséget továbbra sem szabad elvetnünk), ezért csupán tipológiai alapon kínálkozik a lehetőség, hogy a B1 típuson belül altípusokat határozzunk meg (B1a és B1b).

A tűzikutyák tényleges használatának kérdése a mai napig nem tisztázódott, ugyanakkor ehhez hozzájárult az is, hogy az előkerülési körülmények dokumentálása nem minden esetben kielégítő. A Balatonboglár–berekre–dűlői példányt már használhatatlan hulladékként dobhatták ki, hasonlóan az Ordacsehi–bugaszegi darabhoz, vagyis funkció szempontjából ezek nem elemezhetőek. A példaként említett Esztergom–Helembaszigeten előkerült hat töredék közül pedig kettő az 1. sz., három a 2. sz. házból került elő, de csupán az 1. sz. ház egyik darabjáról tudhatjuk, hogy az 1. sz. tűzhely mellett volt.

Irodalom

- BONDÁR M., HONTI SZ. & KISS V. 2000: Balatonboglár–Berekre–dűlő. In: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárása (1992–1999). Előzetes jelentés I. Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 95–96.
- GALLINA ZS., HONTI SZ., KISS V., NAGY Á., NÉMETH P. G., SEBŐK K. & SOMOGYI K. 2002: Ordacsehi – Bugaszeg. In: Honti et al., A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. Somogyi Múzeumok Közleményei 15: 15–20.
- HONTI SZ. & NÉMETH P. G., Balatonboglár – Berekre–dűlő. Honti et al. 2002: A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszán 2000–2001-ben végzett megelőző régészeti feltárások. Előzetes jelentés II. Somogyi Múzeumok Közleményei 15: 28–31.
- NAGY L. 1979: A tűzikutya és holdidol kérdése magyarországi leletek alapján. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 14: 1–68.
- POLGÁR P. 2003: Késő bronzkori település Esztergom–Helembaszigeten. Ősrégészeti levelek 5: 68–82.
- POLGÁR P. & P. SZEŐKE J. 2004: Ordacsehi – Bugaszeg. In: Honti et al., A tervezett M7-es autópálya Somogy megyei szakaszának megelőző régészeti feltárás (2002–2003). Előzetes jelentés III. Somogyi Múzeumok Közleményei 16: 40–45.

Neue Angaben zur Verbreitung der Feuerböcke in Ungarn in der Spätbronzezeit

PÉTER POLGÁR

Bei den Präventivausgrabungen auf der Spurlinie der Autobahn M7 im Komitat Somogy kamen unter anderen auch zwei Feuerböcke aus urnenfelderzeitlichen Siedlungsbefunden ans Tageslicht (Abb. 1–2.). Typochronologisch kann damit die von László Nagy zusammengesetzte Verbreitungskarte (NAGY 1979, 61.

XIX. t.) ergänzt werden, da der Typ B1 in Südtransdanubien bisher nur aus Lengyel bekannt war. Der zweite Teil des Aufsatzes beschäftigt sich kurz mit der Problematik der möglichen formalen Kriterien in der Typologisierung dieser Gegenstände.

